

RAAP-RAPPORT 1298



Plangebied Elsweiden te Velp

Gemeente Rheden

Archeologisch vooronderzoek: een proefsleuvenonderzoek

Colofon

Opdrachtgever: gemeente Rheden

Titel: Plangebied Elsweiden te Velp, gemeente Rheden; archeologisch vooronderzoek:
een proefsleuvenonderzoek

Status: eindversie

Datum: april 2006

Auteur: *drs. M. Schabbink*

Projectcode: RHEV3

Bestandsnaam: RA1298-RHEV3.qxd

Projectleider: drs. M. Schabbink

Projectmedewerkers: J. Knoppers & ing. W.M.E. van der Zijpp

ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 3225

ARCHIS-waarnemingsnummer: nog niet bekend

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer/CIS-code: 15840

Autorisatie: drs. H.F.A. Haarhuis

ISSN: 0925-6229

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

telefoon: 020-463 4848

Zeeburgerdijk 54

telefax: 020-463 4949

1094 AE Amsterdam

E-mail: raap@raap.nl

Postbus 1347

1000 BH Amsterdam

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2006

RAAP Archeologisch adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van de gemeente Rheden heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau op 13 en 14 februari 2006 een inventariserend onderzoek door middel van proefsleuven uitgevoerd in verband met de voorgenomen herinrichting van plangebied Elsweiden te Velp in de gemeente Rheden. Het primaire doel van het proefsleuvenonderzoek was het toetsen en aanvullen van de gespecificeerde archeologische verwachting voor het onderzochte gebied, waarbij het in eerste instantie ging om het (al dan niet) vaststellen van de aanwezigheid van archeologische grondsporen. Voorts diende het onderzoek zich te richten op de kwaliteit (gaafheid en conservering), aard, datering, omvang en diepteligging van eventueel aanwezige archeologische grondsporen en resten.

Een complicerende factor bij het onderzoek bleek naast de aanwezigheid van de bestaande bebouwing, de aanwezigheid van bestrating, kabels en leidingen, riool en bomen. Door deze beperkingen kon om veiligheidsredenen slechts de helft van de geplande oppervlakte aan proefsleuven worden aangelegd.

Tijdens het onderzoek is door middel van drie proefsleuven vastgesteld dat binnen het plangebied goed geconserveerde sporen uit het verleden aanwezig zijn. Op basis van het vondstmateriaal kunnen de sporen worden toegeschreven aan de Prehistorie (Bronstijd/IJzertijd) en de Middeleeuwen (Late Middeleeuwen A en B). De archeologische resten zijn afgedekt door een dik akkerpakket dat tot het begin van de 20e eeuw in gebruik is geweest. De bodemopbouw is op de onderzochte locaties vrijwel geheel intact. De archeologische resten kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de kennis over de ontstaansgeschiedenis van Velp. Er wordt derhalve behoud van archeologische waarden aanbevolen. Mocht dit niet mogelijk zijn dan wordt vervolgonderzoek door middel van een opgraving aanbevolen.

Inhoud

3	Samenvatting
5	1 Inleiding
	1.1 Kader en doelstelling
	1.2 Administratieve gegevens
8	2 Voorgaand onderzoek
9	3 Doel van het onderzoek
10	4 Methoden
12	5 Resultaten van het onderzoek
	5.1 Geologie en bodem
	5.2 Archeologie
23	6 Conclusies en aanbevelingen
	6.1 Conclusies
	6.2 Aanbevelingen
25	Literatuur
25	Gebruikte afkortingen
25	Verklarende woordenlijst
26	Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen
27	Bijlage 1: Sporenlijst
29	Bijlage 2: Vondstenlijst

1 Inleiding

1.1 Kader en doelstelling

In opdracht van de gemeente Rheden heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau op 13 en 14 februari 2006 een inventariserend onderzoek door middel van proefsleuven uitgevoerd in verband met de geplande sloop van de bestaande bebouwing en het vervolgens bouwrijp maken van het terrein Elsweiden te Velp in de gemeente Rheden (figuur 1).

Het betreft het vervolg op een eerdere fase van het inventariserend onderzoek dat bestond uit een bureauonderzoek en een karterend en waarderend booronderzoek (Schuurman, 2005). Op grond van de resultaten daarvan werd geconcludeerd dat er mogelijk belangrijke archeologische waarden/grondsporen aanwezig zijn in het noordelijk en oostelijk deel van plangebied. Daarbij is nog onderscheid gemaakt in zone 1, de onbebouwde delen en zone 2, de bebouwde delen van het terrein. Naar aanleiding hiervan werd aanbevolen om dit door middel van proefsleuven te laten vaststellen.

Voorafgaand aan de uitvoering van een proefsleuvenonderzoek is, conform de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA; <http://www.sikb.nl>), een Programma van Eisen (PvE) opgesteld (Haarhuis, 2005). Dit PvE diende als leidraad voor het onderzoek.

Het gebied dat door middel van proefsleuven is onderzocht, betreft zone 1, het niet bebouwde deel van het plangebied. Het primaire doel van het proefsleuvenonderzoek was het toetsen en aanvullen van de gespecificeerde archeologische verwachting met betrekking tot het onderzochte gebied, waarbij het in eerste instantie ging om het (al dan niet) vaststellen van de aanwezigheid van archeologische grondsporen. Teneinde een goed afgewogen beslissing (selectiebesluit) door het bevoegd gezag mogelijk te maken, diende het onderzoek zich tevens te richten op de kwaliteit (gaafheid en conservering), omvang, diepteligging, aard en datering van eventuele archeologische grondsporen / resten. In hoofdstuk 3 zijn de specifieke onderzoeksvragen met betrekking tot deze aspecten uiteengezet. Het veldwerk is uitgevoerd op 13 en 14 februari 2006. De uitwerking vond plaats tussen 15 en 21 februari 2006. Tijdens het onderzoek is op een prettige wijze samengewerkt met de contactpersonen van de gemeente Rheden (de heren T. Strikers en F. Bles). Onderzoeksdocumentatie en vondstmateriaal zullen worden overgedragen aan het depot van de provincie Gelderland.



Figuur 1. De ligging van het plangebied (gearceerd); inzet: ligging in Nederland (ster).

Het proefsleuvenonderzoek is uitgevoerd volgens de hiervoor geldende normen en richtlijnen die zijn vastgelegd in het Handboek ROB-specificaties (Brinkkemper e.a., 1998).

RAAP Archeologisch Adviesbureau en de door RAAP toegepaste procedures zijn goedgekeurd door het College voor de Archeologische Kwaliteit (CvAK), de instelling die het beheer heeft over de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) en die valt onder de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; <http://www.sikb.nl>).

Zie tabel 1 voor de dateringen van de in dit rapport genoemde archeologische perioden. Enkele vaktermen worden achter in dit rapport beschreven (zie verklarende woordenlijst).

Periode	Datering			
Nieuwe tijd	1500	-	heden	
Late Middeleeuwen	1050	-	1500	na Chr.
Vroege Middeleeuwen	450	-	1050	na Chr.
Romeinse tijd	12 voor	-	450	na Chr.
IJzertijd	800	-	12	voor Chr.
Bronstijd	2000	-	800	voor Chr.
Neolithicum (nieuwe steentijd)	5300	-	2000	voor Chr.
Mesolithicum (midden steentijd)	8800	-	4900	voor Chr.
Paleolithicum (oude steentijd)	300.000	-	8800	voor Chr.

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

1.2 Administratieve gegevens

Gemeente: Rheden

Plaats: Velp

Plangebied: Elsweiden

Onderzoeksgebied: vindplaats 1, zone 1 (Schuurman, 2005)

Centrumcoördinaten: 194.820 / 444.602

ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 3225

ARCHIS-waarnemingsnummer: nog niet bekend

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer/CIS-code: 15840

RAAP-vindplaatsnummer: vindplaats 1

RAAP-objectnummers: RHEV1, RHEV2 en RHEV3

2 Voorgaand onderzoek

Op 17 augustus 2005 heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau een bureau- en inventariserend veldonderzoek uitgevoerd (Schuurman, 2005). Tijdens het karterend booronderzoek zijn tien boringen gezet.

Voorafgaand aan het booronderzoek is een bureauonderzoek uitgevoerd om de geologische, bodemkundige en landschappelijke kenmerken alsmede de bekende en verwachte archeologische waarden van het plangebied te inventariseren.

Uit het inventariserend veldonderzoek bleek dat binnen het plangebied één vindplaats gedefinieerd kon worden in het noordelijk en oostelijk deel van het plangebied. In verband met de bestaande bebouwing is de vindplaats onderverdeeld in twee adviesgebieden. In zone 1 is een intact bodemprofiel aangetroffen en werd behoud van archeologische waarden aanbevolen. Omdat behoud niet mogelijk bleek, is vervolgonderzoek door middel van proefsleuven aanbevolen. Voor zone 2 (bestaande bebouwing) met een relatief verstoord bodemprofiel werd het wenselijk geacht sloopwerkzaamheden archeologisch te laten begeleiden.

3 Doel van het onderzoek

Het waarderend onderzoek in de vorm van proefsleuven werd aanbevolen naar aanleiding van de resultaten van het booronderzoek met het doel te bepalen wat de kwaliteit, omvang, diepteligging, aard en datering van de mogelijk aanwezige archeologische grondsporen/resten is.

De resultaten van het proefsleuvenonderzoek zijn bepalend voor de vraag hoe verder met deze archeologische waarden dient te worden omgegaan. Indien de vindplaatsen behoudenswaardig blijken te zijn, zal moeten worden beoordeeld of deze bij de inrichting van het terrein kunnen worden ingepast. Indien een dergelijke conserverende inrichting niet mogelijk is, dan komen de vindplaatsen mogelijk voor een opgraving in aanmerking.

Het voornaamste doel van het proefsleuvenonderzoek was het toetsen en aanvullen van de gespecificeerde archeologische verwachting met betrekking tot het onderzochte gebied, waarbij het in eerste instantie ging om het (al dan niet) vaststellen van de aanwezigheid van archeologische grondsporen. Teneinde een goed afgewogen beslissing (selectiebesluit) door het bevoegd gezag mogelijk te maken, diende het onderzoek zicht tevens te richten op een aantal aanvullende aspecten ten aanzien van de archeologische grondsporen / resten. In het PvE zijn hiervoor specifieke onderzoeksvragen geformuleerd die door middel van het proefsleuvenonderzoek beantwoord dienen te worden:

1. Zijn op de vindplaats inderdaad archeologische grondsporen aanwezig?
 - 1a. Zo ja, wat is de aard en datering daarvan?
 - 1b. Zo ja, wat is de verspreiding daarvan?
 - 1c. Zo ja, wat is de diepteligging daarvan?
 - 1d. Zo ja, wat is de gaafheid en conservering daarvan?
2. Welke archeologische vondstcategorieën zijn aanwezig?
 - 2a. Wat zijn de kenmerken en dateringen daarvan?
 - 2b. Wat is de verspreiding daarvan?
 - 2c. Wat is de conserveringsgraad daarvan?
 - 2d. Wat zegt het vondstenspectrum over de aard van de vindplaats?
 - 2e. Is er sprake van een behoudenswaardige vindplaats?
3. Is er binnen het plangebied een begrenzing van de vindplaats (bijvoorbeeld kern en periferie) aan te duiden en in welke richting strekt het nederzetting-sareaal zich uit?
4. Wat is de paleolandschappelijke context van de vindplaats?

4 Methoden

Aantal proefsleuven en afmetingen hiervan: in totaal zijn er drie proefsleuven (werkputten) aangelegd (figuur 2). Werkput 1 had een lengte van 8 m en een breedte van 3,75 m. Werkput 2 is niet aangelegd (zie onder). Werkput 3 viel uiteen in twee delen vanwege de aanwezige leidingen; het zuidelijk deel had een lengte van 10,5 m en een breedte van 3,75 m, het noordelijk deel was 5,25 m bij 3,25 m. Werkput 4 had een lengte van 18,5 m en een breedte van 3,75 m. De proefsleuven hadden een gezamenlijke oppervlakte van bijna 154 m².

Plaatsing van de proefsleuven: de proefsleuven zijn voor zover mogelijk conform het PvE aangelegd. De geplande grootte van 20 bij 4 m kon nergens worden gerealiseerd. Vanwege de aanwezige bebouwing, oppervlakteverharding, leidingen en riolering zijn er aanpassingen in het puttenplan opgetreden. Werkput 2 kon om veiligheidsredenen niet worden aangelegd. Bij het voorsteken bij de aanleg is geconstateerd dat twee gasleidingen dwars door de geplande sleuf liepen. Deze konden op basis van de verkregen KLIC melding niet verwacht worden. Bij de aanleg van werkput 1 werkten naast de bestaande leidingen en riool de aanwezigheid van bebouwing, bomen en ruimtegebrek binnen het afgezette terrein belemmerend.

Opgravingsvlakken en profielen: in alle proefsleuven is één opgravingsvlak aangelegd. Het vlak is aangelegd in de top van het moedermateriaal (daluitspoelings-waaierafzettingen) onder de bouwvoor en oude akkerlagen. De diepte van de sleuven bedroeg ca. 1,10 tot 1,40 m -Mv.

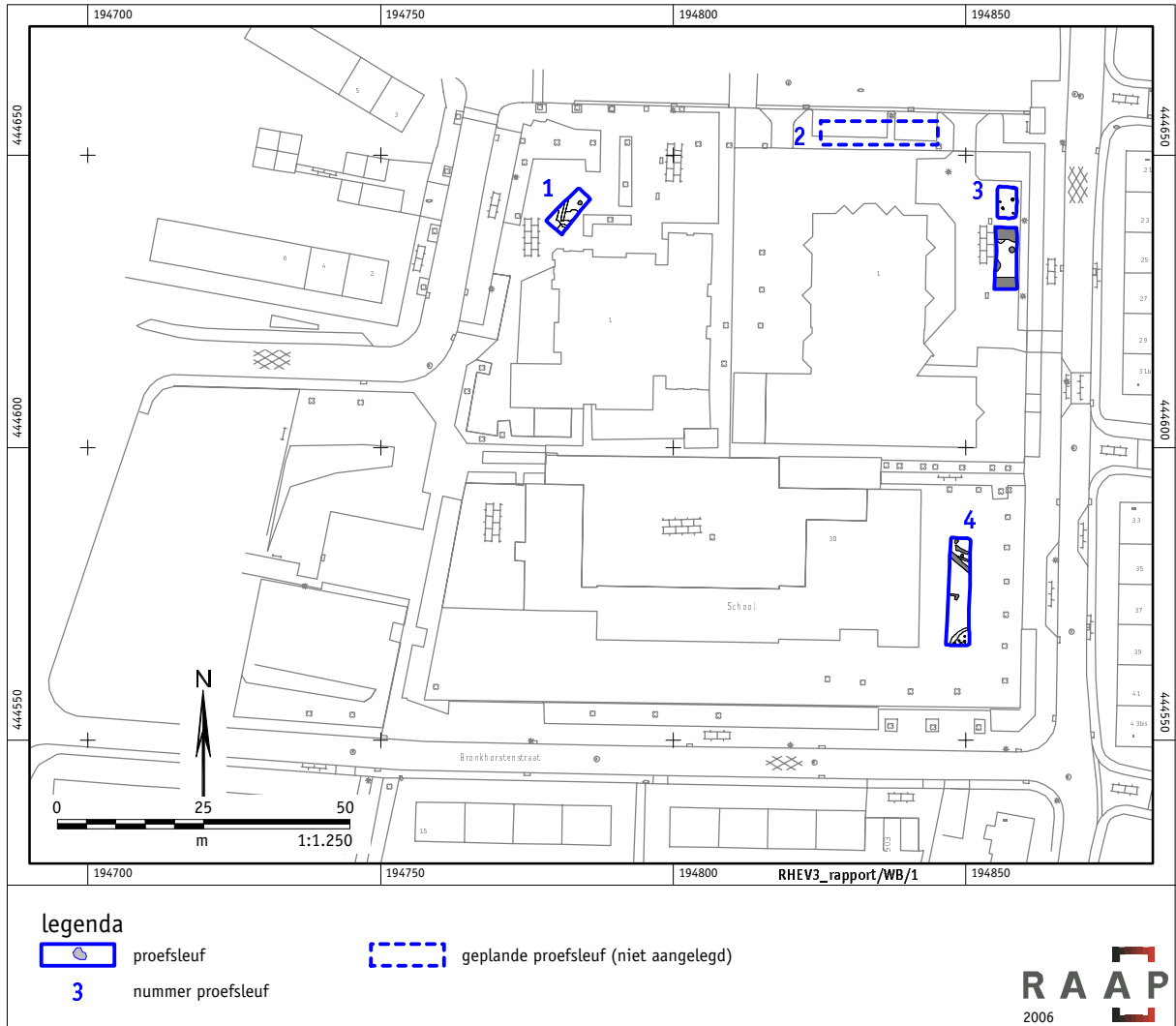
In alle werkputten zijn profielopnames gemaakt. De opnames zijn gemaakt op plaatsen, waar de bodemopbouw niet verstoord was. De profielopnames zijn ingetekend op schaal 1: 20, ingemeten (x-, y- en z-waarden), beschreven en gefotografeerd.

Alle vlakken zijn getekend op schaal 1 : 50. Hierbij is gebruik gemaakt van een lokaal meetsysteem. Dit meetsysteem is door de landmeetkundige afdeling van de gemeente Rheden door middel van een *Total Station* ingemeten in het Rijksdriehoeksnet. De hoogte van de aangelegde vlakken is ingemeten ten opzichte van NAP. De vlakken liggen tussen de +NAP 11,28 en 11,55.

Afwerking en behandeling van sporen en vondsten: de grondsporen, in een doorlopende reeks genummerd, zijn ingemeten en op de vlaktekening ingetekend. Vervolgens zijn enkele grondsporen gecoupeerd en in profiel getekend.

Bemonstering: de aangetroffen sporen gaven in dit stadium van het archeologisch onderzoek geen aanleiding om van sporen of lagen monsters te nemen voor ecologisch onderzoek.

Afwijkingen en aanpassingen van de onderzoeksstrategie: behoudens genoemde afwijkingen in het puttenplan is tijdens het veldonderzoek niet afgeweken van de onderzoeksstrategie zoals in het PvE is omschreven.



Figuur 2. Ligging van de proefsleuven in het plangebied.

5 Resultaten van het onderzoek

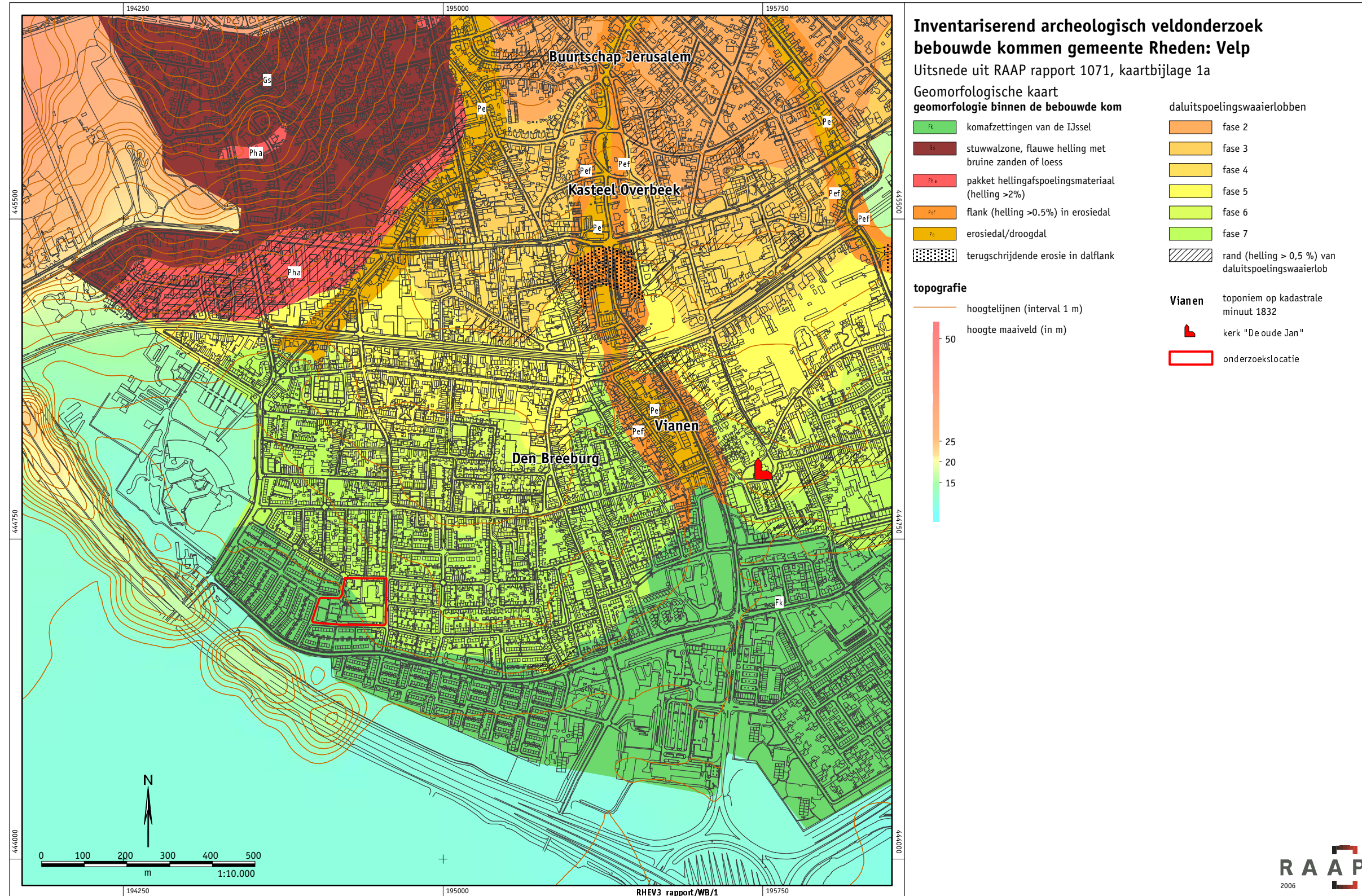
5.1 Geologie en bodem

5.1.1 Geologie

Het landschap in de gemeente Rheden is grotendeels gevormd door het landijs in de voorlaatste ijstijd (Saalien). Rivierafzettingen werden voor de ijslobben opgestuwd terwijl smeltwaterrivieren vanaf het landijs beekdalen vormden. Toen het ijs gesmolten was, restte er een patroon van stuwwallen en door zand en grind opgevulde vlakten. In de laatste ijstijd (Weichselien) raakte dit landschap doorsneden door sneeuwmeltwaterrivieren. Omdat de ondergrond permanent bevroren was (permafrost), kon het water op veel plaatsen maar moeilijk wegzakken. Door het ontbreken van vegetatie en de aanwezigheid van permafrost konden erosieprocessen gemakkelijk vat krijgen op het landschap. Zo stroomde tijdens het voorjaar sneeuwmeltwater van de stuwwallen naar beneden over ondiep ontdooide hellingen, waarbij diepe dalen (sneeuwmeltwaterdalen) werden uitgesleten. De reliëfrijke flanken van de stuwwallen met de vele (nu) droge dalen zijn in deze periode ontstaan. Het geërodeerde materiaal werd voor de mondingen van de uitgesleten dalen afgezet in de vorm van uitgestrekte daluitspoelingswaaiers. Hierdoor ontstonden aan de voet van de stuwwalhelling grote gebieden met sneeuwmeltwaterafzettingen en hellingafzettingen die zich in afnemende dikte tot aan de rand van het IJssedal voortzetten.

Daarnaast traden in de zomer in de waterverzadigde bovenlaag verschuivingen op die ertoe leidden dat er een waterrijke, slibhoudende zand- en grindmassa over de bevroren ondergrond glee (solifluctie). Hierdoor trad een sterke vermenging van de bovengrond op en ontstond een solifluctiedek, bestaande uit grof, grindrijk zand.

Binnen de overgangszone van de stuwwallen naar het dal van de IJssel zijn vooral de daluitspoelingswaaiers van archeologisch belang. In deze landschappelijke eenheid is een enorme hoeveelheid goed geconserveerde archeologische resten uit diverse perioden bekend (Willemse, 2005). Het betreft een gebied dat vanaf de Prehistorie een permanente bewoning heeft gekend. Alhoewel niet erg vruchtbaar, bood het gebied voldoende mogelijkheden voor groepen jager-verzamelaars en later voor de eerste landbouwers. Plangebied Elsweiden ligt op de meest zuidelijke van deze daluitspoelingswaaierlobben tegen de komafzettingen van de IJssel (figuur 3).



Figuur 3. Uitsnede uit de geomorfologische kaart met de ligging van het plangebied (bron: Willemse, 2005: kaartbijlage 1a).



Figuur 4. Uitsnede uit de Topografische kaart van de linie van de IJssel vanaf Arnhem tot de Zuiderzee, van het land tusschen Arnhem en Nijmegen en van Wedde en Westwoldingerland, opgenomen en opgetekend door Ing. Wollant, Kap. Ing. Hottinger, L.H.J. van Hooff, Lt. Ing. M.A. Snoeck, H.J. van der Wyck en J.A. van Kesteren, 1783. Schaal 1:14.400 (bron: Versefelt, 2003). Globale ligging van het plangebied (pijl) aan de zuidrand van het ontgonnen gebied, nabij landgoed Ommershof.

5.1.2 Bodem

In het plangebied Elsweiden zijn de daluitspoelingswaaiers afgedekt door oude akkerlagen. Bodemkundig gezien bestaat het plangebied uit hoge bruine enkeerdgronden. Aan de hand van het profiel in werkput 4 kan de bodemopbouw als volgt worden beschreven:

- 0-30 cm bouwvoor (Ap-horizont)
- 30-80 cm donkerbruingrijze akkerlaag bestaande uit siltig, sterk humeus grof zand met grind (Aa-horizont)
- 80-120 cm lichtbruingrijze akkerlaag bestaande uit siltig, licht humeus grof zand met grind (Aa-horizont)
- vanaf 120 cm siltig zand met grind (C-horizont)

Het moedermateriaal (C-horizont) wordt gevormd door daluitspoelingswaaierafzettingen. Deze bestaan in het plangebied uit geelgrijs, siltig, grof en ijzerrijk zand met (op enkele plaatsen zeer veel) grind.

De andere profielen geven eenzelfde beeld van de bodemopbouw. Daarbij is alleen de bouwvoor en de bovenste decimeters van de bovenste akkerlaag verdwenen en opgevuld met geel zand als gevolg van de aanleg van oppervlakteverharding. De aangetroffen akkerlagen dateren beide uit de Nieuwe tijd. In de onderste laag is roodbakend aardewerk en steengoed uit de 17e tot en met 19e eeuw aangetroffen (vondstnr. 3, 6 en 7).

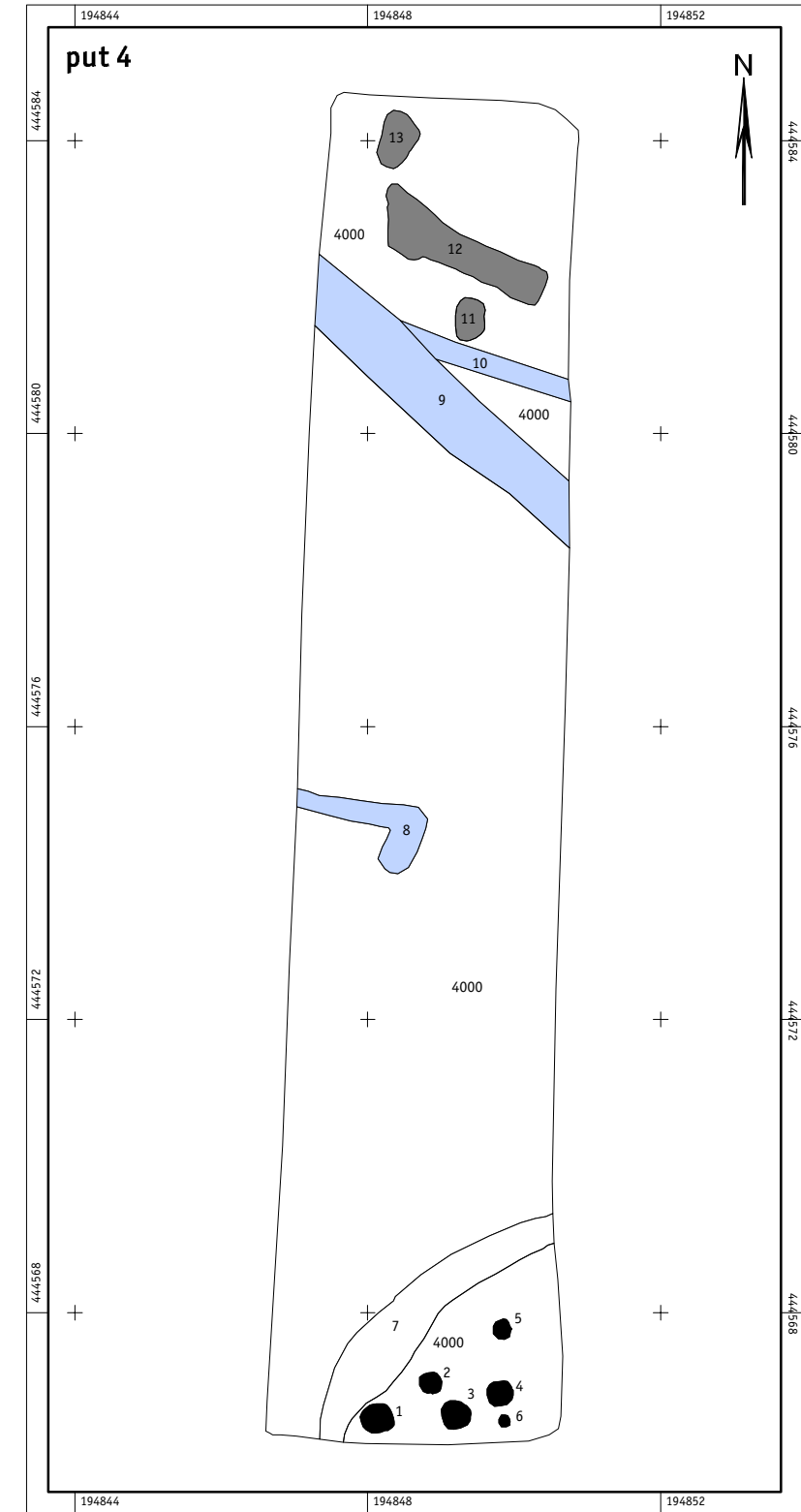
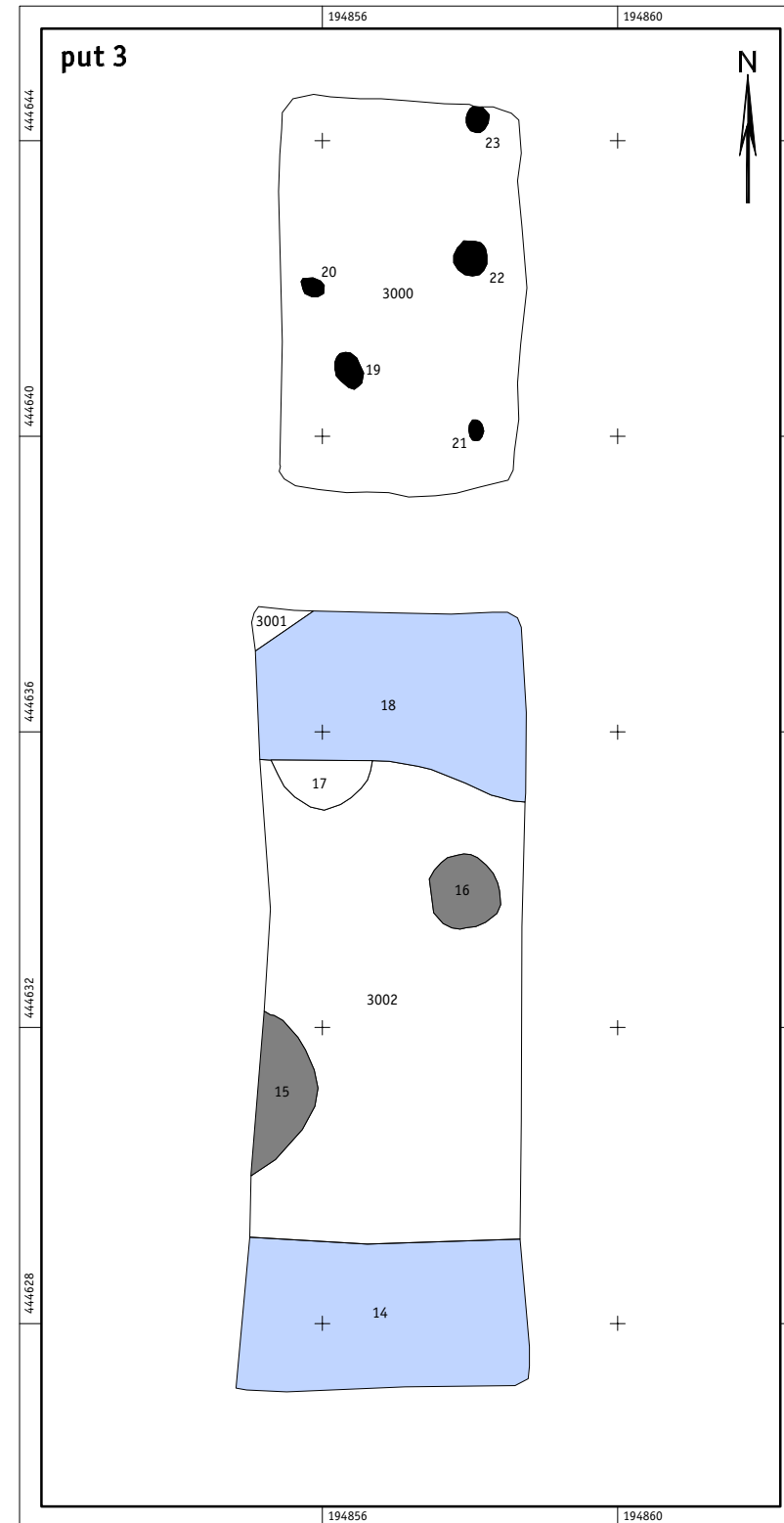
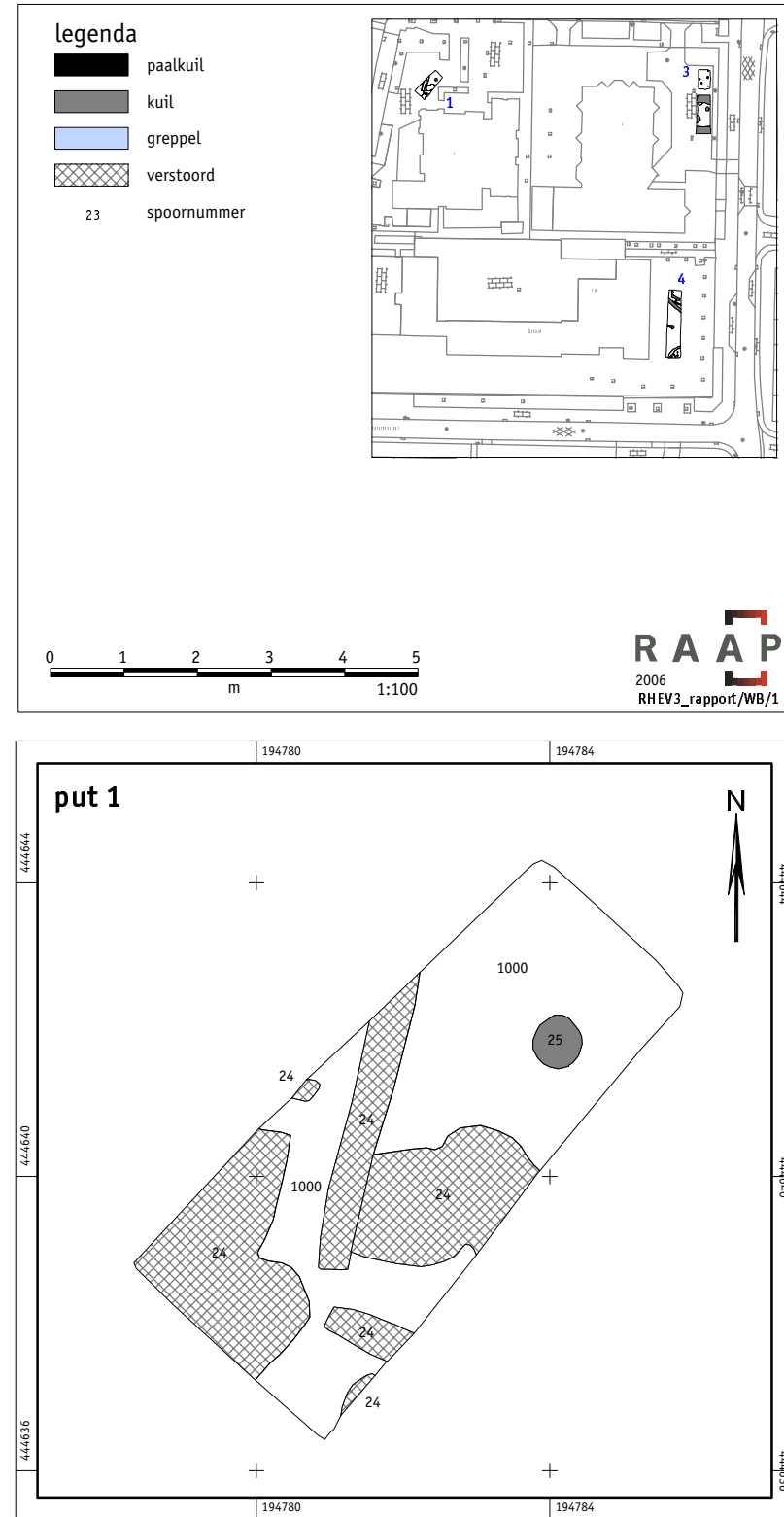
Het landschap rondom Elsweiden werd tot het midden van de 20e eeuw gedomineerd door landbouwgronden. Met de sloop van de laatste boerderij op de plaats waar nu buurtcentrum 'de Zuidhoek' staat is de laatste verwijzing naar het agrarische verleden uitgewist. Op een kaart uit 1783, uit de Hottinger-atlas (1773-1794; Versefelt, 2003: 87) zijn voorlopers van de boerderij schematisch weergegeven (figuur 4). De boerderijen maken waarschijnlijk deel uit van het landgoed Ommershof dat ongeveer 350 m ten noordwesten van het plangebied lag. De grens van het in 1783 ontgonnen landbouwgebied komt exact overeen met de grens van de daluitspoelingswaaierafzettingen van de geomorfologische kaart (vergelijk figuur 3 en 4).

5.2 Archeologie

5.2.1 Grondsporen

In de opgravingsvlakken is een grote hoeveelheid bodemverkleuringen waargenomen. In nagenoeg alle gevallen gaat het om archeologische grondsporen. De sporen zijn aangetroffen in de top van het moedermateriaal op circa 120 cm -Mv. De archeologische grondsporen bestaan uit greppels, paalkuilen en uitbraaksleuven (figuur 5 en bijlage 1):

Werkput 1, spoor 24: verschillende rechthoekige ingravingen die in verband kunnen worden gebracht met de sloop van de laatst aanwezige boerderij in het plangebied. Het niet verzamelde vondstmateriaal bestaat uit bakstenen, glas en ijzer uit de 20e eeuw.



Figuur 5. Overzicht van werkputten en sporen.

Bij de sloop van de boerderij zijn oudere, archeologische fenomenen verstoord. Het aangetroffen vondstmateriaal bestaat uit een munt en keramiek uit de Middeleeuwen (vondstnr. 9).

Werkput 1, spoor 25: een ronde kuil met een doorsnede van 45 cm en een lichtgrijze vulling met grind. De komvormige onderzijde lag op 24 cm onder het vlak. De datering van de kuil is onbekend.

Werkput 3, sporen 19 t/m 23: aantal duidelijke, ronde paalkuilen met lichtgrijs, geel gevlekte vullingen. Spoor 22 is gecoupeerd en had een komvorm met een diepte van 16 cm. De datering van de sporen is niet met zekerheid vast te stellen. Op grond van de vage, uitgeloogde vulling is een datering in de Prehistorie niet uit te sluiten. De paalkuilen behoren mogelijk tot een noordoost-zuidwest georiënteerde bouwstructuur.

Werkput 3, sporen 14 en 17/18: twee greppels of grachten met respectievelijk grijsbruine en donkergrijze vullingen. Het betreft waarschijnlijk perceleringsgreppels uit de (Late) Middeleeuwen of (vroeg) Nieuwe tijd. De greppels dateren in ieder geval van voor de opgebrachte akkerpakketten uit de 17e tot en met de 19e eeuw. Het vondstmateriaal, gevonden bij het opschonen van spoor 18 bestaat uit prehistorisch aardewerk (vondstnr. 4). Naast het aardewerk, dat waarschijnlijk als opspit beschouwd moet worden, is met behulp van de metaaldetector een metalen voorwerp, mogelijk een ijzeren mes, geborgen (vondstnr. 5) op 20 cm onder het vlak. De datering van het voorwerp is niet duidelijk.

Werkput 3, sporen 15 en 16: twee ronde kuilen met een doorsnede van resp. 100 en 220 cm. Spoor 16 is gecoupeerd (figuur 6) en had een diepte van 17 cm.



Figuur 6. Dwarsdoorsnede spoor 16 met grindrijke vulling.

In de grijze vulling is veel grind aangetroffen. In de vulling is een scherf handgevormd aardewerk gevonden. Het is niet duidelijk of deze scherf daterend voor het spoor is, of dat deze als opspit beschouwd moet worden. De diepte van spoor 15 is met behulp van een boor vastgesteld op 40 cm onder het vlak.

Werkput 4, sporen 1 t/m 7: duidelijke ronde paalkuilen die waarschijnlijk tot een noordoost-zuidwest georiënteerde structuur behoren. Hoewel de paalkuilen in de hoek van werkput gesitueerd zijn, lijkt er sprake van een dubbele paalstelling. De palen zijn aangetroffen in zeer grindrijk zand. Spoor 1 is gecoupeerd en had een diepte van 24 cm onder het vlak (figuur 7). Uit deze paalkuil is een scherf handgevormd aardewerk afkomstig die waarschijnlijk uit de Late IJzertijd of inheems-Romeinse tijd stamt.

Spoor 7 is geen ingraving maar een verkleuring die mogelijk is ontstaan als gevolg van het neerslaan van hemelwater naast de wand van de mogelijke gebouwstructuur (daklekgoot).



Figuur 7. Paalkuilen in werkput 4, deel van een gebouwstructuur; spoor 1 is gecoupeerd.

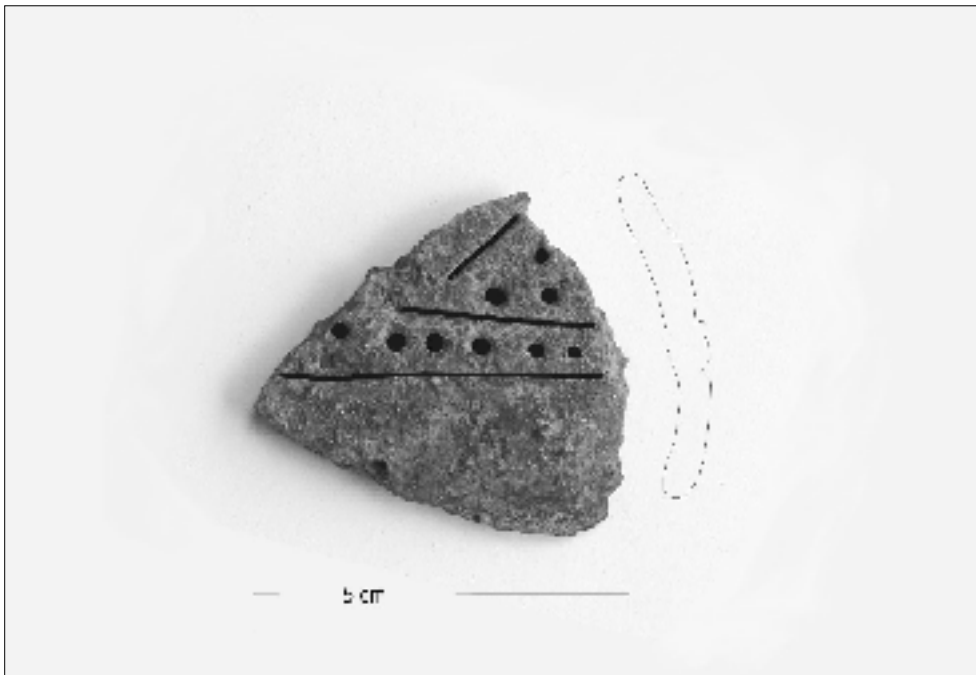
Werkput 4, spoor 9: greppel met donkergrijze grindrijke vulling. Het betreft waarschijnlijk een perceleringsgreppel uit de (Late) Middeleeuwen of (vroege) Nieuwe tijd. De greppel dateert in ieder geval van voor de opgebrachte akkerpakketten uit de 17e tot en met 19e eeuw.

Werkput 4 sporen 8, 10 t/m 13: aantal lichtgrijs gekleurde ingravingen waarvan functie en ouderdom niet duidelijk zijn.

5.2.2 Vondsten

Aardewerk

Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn 14 fragmenten aardewerk aangetroffen (bijlage 2). Het gaat om aardewerk uit de Prehistorie, Middeleeuwen en Nieuwe tijd. Het handgevormde aardewerk uit de Prehistorie kan onderverdeeld worden in drie verschillende baksels. Het oudst is een scherf versierd met groeflijnen en ingedrukte punten (vondstnr. 4.1; figuur 8).



Figuur 8. Versierd aardewerk uit de Late Bronstijd (vondstnr. 4.1).

Het voorkomen van staande driehoeken met puntversiering is een relatief veel voorkomende versieringswijze in de Late Bronstijd. De scherf heeft nauwelijks magering en is verveerd. Een viertal scherven met een bleek oppervlak, zwart op de breuk en geen zichtbare magering stamt waarschijnlijk uit de IJzertijd (vondstnr. 4.0). Deze scherven zijn allen afkomstig uit dezelfde greppel (spoor 18). Twee scherven (vondstnr. 1.0 en 8.0) hebben een bleekrood oppervlak en zijn zeer hard gebakken voor handgemaakt aardewerk. Het aardewerk is grof gemagerd met brokjes steengruis. Het aardewerk lijkt sterk op materiaal bekend uit het rivierengebied en stamt waarschijnlijk uit de Late IJzertijd of inheems-Romeinse tijd. In één van de uitbraaksleuven in werkput 1 is een scherf uit de Vroege Middeleeuwen gevonden (vondstnr. 9.0). De scherf is afkomstig uit het Duitse Rijnland. Het krijtige, zacht gebakken gele aardewerk met kleine rode insluitsels is waarschijnlijk afkomstig uit Badorf. De aardewerkproductie in Badorf begon in de vroege 8e eeuw en verdween in de 10e of vroege 11e eeuw weer van de markt. Het overige aardewerk stamt uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. Een scherf van een handgevormde pot met een grijs baksel met zandmagering (vondstnr. 9.1) is eveneens afkomstig uit genoemde uitbraaksleuf.

De scherf dateert uit de overgangperiode van handgevormde kogelpotten naar het industriële grijsbakkende aardewerk in de 13e of 14e eeuw. Twee scherven van grijsbakkend gedraaid aardewerk (vondstnr. 3.0 en 6.1) zijn afkomstig uit de industriële productiecentra die vanaf de 13e eeuw bij grote steden in de Nederlanden werden gemaakt. Het grijsbakkend aardewerk komt voor tot in de 16e of vroege 17e eeuw. In vergelijkbare ateliers, die echter een looptijd tot in de moderne tijd kenden, werd ook roodbakkend aardewerk, meestal voorzien van loodglazuur, gefabriceerd. De in het profiel aangetroffen scherf uit Velp, een rand van een grape of kookpot (vondstnr. 7.0) is zeker een laat product uit de 18e of 19e eeuw. Een eveneens jong fragment is afkomstig van een kan of fles van geglazuurd steengoed (vondstnr. 3.1).

Tot slot is in een verstoorde context een fragment van een kloostermop gevonden. Deze uitermate grote bakstenen komen voor vanaf de 14e eeuw en werden verwerkt in kastelen of belangrijke, openbare gebouwen. Het volume van de stenen neemt in de loop der eeuwen af. Het fragment uit Velp (vondstnr. 6.0) had een dikte van 6 cm en dateert ongeveer uit de 15e eeuw.

Metaal

Tijdens de aanleg van werkput 3 is met behulp van een metaaldetector in een greppel (spoor 18) een metalen voorwerp op 20 cm -vlak aangetroffen. Het betreft mogelijk een ijzeren mes (vondstnr. 5.0).

Bij het opschaven van het vlak in werkput 1 is een cent, uit de periode van de gulden gevonden (vondstnr. 9.2).

Ruimtelijke verspreiding van de vondsten

Op slechts een enkele plaats is het vondstmateriaal direct aan gelijktijdige grondsporen te koppelen. In werkput 4 is een hoek van een gebouwstructuur uit de Late IJzertijd of vroeg inheems-Romeinse tijd aangesneden. De overige prehistorische vondsten zijn bij het graven van voornamelijk greppels in latere tijden (Middeleeuwen) uit hun oorspronkelijke context geraakt. Hetzelfde geldt voor de vondsten uit de Middeleeuwen. Deze zijn afkomstig uit uitbraaksleuven in werkput 1 en zijn door de bouw en sloop van de laatste boerderij in de 20e eeuw verplaatst. Het geeft echter wel aan dat voorgangers wel eens terug kunnen gaan tot in de Middeleeuwen.

Hoewel het merendeel van de vondsten niet direct aan gelijktijdige sporen gekoppeld zijn, geven de vondsten een grote bandbreedte van dateringen aan. Het aantreffen van vondstmateriaal uit de Late Bronstijd, IJzertijd en overgang naar de inheems-Romeinse tijd, Vroege en Late Middeleeuwen maken duidelijk dat de locatie Elsweiden in Velp een langdurige bewoningsgeschiedenis kent.

5.2.3 De vindplaats

Interpretatie

Aan de hand van de proefsleuven is duidelijk geworden dat de locatie Elsweiden te Velp een lange bewoningsgeschiedenis kent. Het terrein is sinds de late Prehistorie tot aan de vroegmoderne tijd in gebruik geweest als nederzittingslocatie met omliggende akkergronden.

Als bewijs voor bewoning in de Prehistorie gelden de paalkuilen in de zuidoosthoek van werkput 4. De in werkput 3 aangetroffen kuilen zijn waarschijnlijk onderdeel van erven uit de Middeleeuwen, waarvan net een randzone is aangesneden. De aangetroffen greppels in werkput 3 en 4 vormen waarschijnlijk begrenzings van erven of akkerpercelen uit de Middeleeuwen.

Hoewel de sporen voornamelijk aan de oostzijde van het terrein zijn waargenomen, moet niet uitgesloten worden dat deze ook elders kunnen worden aangetroffen. In het profiel van werkput 1 is duidelijk waargenomen dat zich ook aan de westzijde van het terrein een intact bodemprofiel bevindt. Op de locatie van de om veiligheidsredenen niet aangelegde werkput 2 bevond zich boring 3 uit het vooronderzoek, waarin maar liefst vier fragmenten keramiek uit verschillende perioden en een stuk tefriet (betreft meestal restanten van maalstenen) zijn aangetroffen.

Gaafheid van de vindplaats

De sporen zijn afgedekt door een dik akkerpakket uit de Nieuwe tijd en zijn mede daardoor zeer goed bewaard gebleven. In ruimtelijk opzicht kan worden aangenomen dat binnen het plangebied een nog grotendeels compleet nederzettingsareaal aanwezig is. Verstoringen zijn met uitzondering van de uitbraaksleuven in werkput 1 niet waargenomen. Door de aanwezigheid van het dikke akkerpakket is het de vraag in hoeverre de archeologische resten zijn aangetast door de huidige bebouwing (zone 2). Het is niet onwaarschijnlijk dat archeologische resten niet of nauwelijks zijn aangetast door met name de gebouwen en speelplaats van de basisschool.

Conservering van de vindplaats

De conservering van sporen en artefacten is uitermate goed. Naast aardewerk en steen zijn ook metalen voorwerpen, zoals aangetroffen in de humusrijke vullingen van greppels goed bewaard gebleven. Ook organische materialen als hout, leer, bot zullen in deze contexten, maar bijvoorbeeld ook in waterputten en diepe kuilen die tot aan het grondwater reiken goed bewaard zijn gebleven.

Waardering

Naast bovengenoemde fysieke waarderingscriteria scoort de vindplaats Elsweiden te Velp hoog op inhoudelijke kwaliteit. Inhoudelijke kwaliteit wordt bepaald door criteria als zeldzaamheid, informatiewaarde, ensemblewaarde en representativiteit. Regionaal gezien is de onderzochte vindplaats zeldzaam. Goed gedocumenteerde nederzettingsterreinen zijn nauwelijks bekend van de Zuid-Veluwe en Oost-Gelderland. Het plangebied ligt op de grens van de daluitspoelingswaaierafzettingen en de komgebieden van de IJssel. Bij het proefsleuvenonderzoek is vastgesteld dat de proefsleuven zich nog op de daluitspoelingswaaierafzettingen bevinden en derhalve een hoge archeologische verwachting hebben (Willemse, 2005).

De informatiewaarde van de vindplaats is hoog omdat alle data die uit onderzoek verkregen kunnen worden, nieuw licht werpen op de nederzettingen uit de Late Bronstijd, IJzertijd en Vroege Middeleeuwen.

De ensemblewaarde van de vindplaats is hoog. De nederzetting Velp is volgens de schriftelijke overlevering ('Phelepe') ontstaan rond het begin van de 10e eeuw. Een vroeg-middeleeuwse nederzetting kan gelijktijdig zijn met de oude kern van Velp, gelegen rond de oude kerk ('De Oude Jan'). Naast deze synchrone context kan een beeld geschetst worden van de diachrone ontwikkeling. In hoeverre de vindplaats ook representatief is in de regio kan vooralsnog niet aangegeven worden.

6 Conclusies en aanbevelingen

6.1 Conclusies

Op basis van de resultaten van het proefsleuvenonderzoek in het plangebied Elsweiden te Velp in de gemeente Rheden, is vastgesteld dat binnen vindplaats 1 duidelijke nederzettingssporen uit verschillende perioden aanwezig zijn.

Op de specifieke onderzoeksvragen in het PvE kunnen de volgende antwoorden worden gegeven:

1. Er zijn duidelijke grondsporen vastgesteld die met zekerheid als het resultaat van menselijke activiteiten bestempeld kunnen worden. De sporen vormen de resten van nederzettingen uit verschillende perioden. De archeologische resten zijn afgedekt door een akkerpakket van 80-90 cm dik uit de Nieuwe tijd. De sporen zijn goed geconserveerd.
2. Het vondstmateriaal bestaat uit aardewerk, baksteen en metaal en is redelijk goed geconserveerd. Het vondstmateriaal kan als normaal voor nederzettingsterreinen worden beschouwd.
3. De vindplaats bevindt zich in het noordelijk en oostelijk deel van het plangebied. Het nederzettingsterrein strekt zich waarschijnlijk uit over de gehele vindplaats 1 (zone 1 en 2). Het is nog onduidelijk in hoeverre de bestaande bebouwing (zone 2) de archeologische resten heeft verstoord.
4. De vindplaats is gelegen op de meest zuidelijke punt van de daluitspoelings-waaierafzettingen op de overgang naar het dal van de IJssel. Deze gronden hebben van oudsher een grote aantrekkingskracht op gemeenschappen in het verleden.

Aan de hand van de waarderingscriteria uit de KNA is vastgesteld dat de vindplaats op zowel fysieke als inhoudelijke kwaliteit hoog scoort. De vindplaats kan derhalve als behoudenswaardig worden aangemerkt

6.2 Aanbevelingen

Het onderzoek heeft voldoende aanwijzingen opgeleverd voor de aanwezigheid van waardevolle archeologische resten in het onderzoeksgebied. Het resultaat van de waardering op basis van de waarderingscriteria uit de KNA is een selectieadvies. Dit selectieadvies vormt samen met de in het rapport vastgelegde onderzoeksresultaten de input voor een selectiebesluit door het bevoegd gezag. Omdat het om een behoudenswaardige archeologische vindplaats gaat, zou conform het rijks- en provinciaal beleid in eerste instantie getracht moeten worden via inrichtings- of bouwaanpassingen te streven naar behoud *in situ*.

Indien de voorgenomen bodemingrepen niet dieper dan 75 cm -Mv zullen plaatsvinden, is de archeologische vindplaats te behouden. Omdat bij bouw- en herinrichtingswerkzaamheden doorgaans bodemingrepen zullen plaatsvinden tot op het moedermateriaal (110-140 cm -Mv), zullen aanwezige archeologische resten waarschijnlijk toch verstoord worden. In dat geval kan alleen behoud *ex situ* plaatsvinden en dient het terrein door middel van een opgraving nader onderzocht te worden. Een opgraving kan na de sloop van de bestaande bebouwing, tegelijkertijd met het bouwrijp maken van het terrein plaatsvinden, zodat ook vastgesteld kan worden in hoeverre zone 2 als verstorend element moet worden beschouwd. In het vooronderzoek was reeds vastgesteld dat in het zuidwestelijke deel van het plangebied geen archeologische resten worden verwacht. De geplande nieuwbouw van het schoolcomplex (fase 1) kan plaatsvinden.

Voorafgaand aan de uitvoering van een opgraving dient een Programma van Eisen (PvE) te worden opgesteld waarin de resultaten van het proefsleuvenonderzoek en het wetenschappelijk kader voor het archeologisch onderzoek richtinggevend dienen te zijn voor de vraagstellingen, onderzoeksthema's, specificaties en eisen voor de opgraving.

Literatuur

- Brinkkemper, O., e.a. (redactie)**, 1998. *Handboek ROB-specificaties*. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Haarhuis, H.F.A.**, 2005. *Programma van Eisen inventariserend veldonderzoek (proefsleuven), Elsweiden te Velp, gemeente Rheden*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Schuurman, E.I.**, 2005. Plangebied Elsweiden te Velp, gemeente Rheden; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek. *RAAP-notitie 1306*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Versefelt, H.J.**, 2003. *De Hottinger-atlas van Noord- en Oost-Nederland 1773-1794*. Heveskes uitgevers, Groningen.
- Willemse, N.W.**, 2005. *Bebouwde kommen gemeente Rheden: Velp, Rheden, De Steeg, Ellecom, Dieren, Spankeren en Laag-Soeren. Een inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkenning)*. *RAAP-rapport 1071*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Gebruikte afkortingen

ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
KLIC	Kabels en Leidingen Informatie Centrum
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
-Mv	beneden maaiveld
NAP	Normaal Amsterdams Peil
PvE	Programma van Eisen
ROB	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek

Verklarende woordenlijst

enkeerdgronden	Dikke eerdgrond (= laag met donkere, min of meer rulle grond, met organische en anorganische bestanddelen) ontwikkeld op zandgrond onder invloed van de mens; worden ook wel essen genoemd.
in situ	Achtergebleven op exact de plaats waar de laatste gebruiker het heeft gedeponneerd, weggegooid of verloren.
kom	Laag gebied waar na overstroming van een rivier vaak water blijft staan en klei kan bezinken.
permafrost	Permanent bevroren bodem.

Prehistorie	Dat deel van de geschiedenis waarvan geen geschreven bronnen bewaard zijn gebleven.
Saalien	Voorlaatste glaciaal, waarin het landijs tot in Nederland doordrong (vorming stuwwallen), ca. 200.000-130.000 jaar geleden.
silt	Gronddeeltjes groter dan of gelijk aan 2 µm en kleiner dan 63 µm.
solifluctie	Het hellingafwaarts bewegen van met water verzadigd verweringsmateriaal, o.a. bij permafrost (een permanent bevroren ondergrond).
stuwwal	Door de druk van het landijs in het Saalien opgedrukte rug van scheefgestelde preglaciale sedimenten.
Weichselien	Geologische periode (laatste ijstijd, waarin het landijs Nederland niet bereikte), ca. 120.000-10.000 jaar geleden.

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

Figuur 1. De ligging van het plangebied (gearceerd); inzet: ligging in Nederland (ster).

Figuur 2. Ligging van de proefsleuven in het plangebied.

Figuur 3. Uitsnede uit de geomorfologische kaart met de ligging van het plangebied (bron: Willemse, 2005: kaartbijlage 1a).

Figuur 4. Uitsnede uit de Topografische kaart van de linie van de IJssel vanaf Arnhem tot de Zuiderzee, van het land tussen Arnhem en Nijmegen en van Wedde en Westwoldingerland, opgenomen en opgetekend door Ing. Wollant, Kap. Ing. Hottinger, L.H.J. van Hooff, Lt. Ing. M.A. Snoeck, H.J. van der Wyck en J.A. van Kesteren, 1783. Schaal 1:14.400 (bron: Versefelt, 2003). Globale ligging van het plangebied (pijl) aan de zuidrand van het ontgonnen gebied, nabij landgoed Ommershof.

Figuur 5. Overzicht van werkputten en sporen.

Figuur 6. Dwarsdoorsnede spoor 16 met grindrijke vulling.

Figuur 7. Paalkuilen in werkput 4, deel van een gebouwstructuur; spoor 1 is gecoupeerd.

Figuur 8. Versierd aardewerk uit de Late Bronstijd (vondstnr. 4.1).

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

Bijlage 1. Sporenlijst.

Bijlage 2. Vondstenlijst.

Bijlage 1: Sporenlijst

SPoor	PUT	VLAk	VORM	INTERPRET	TEXTUR	TBMENG	KLEUR	GEVLEKT	FEMN	PO	VONDST_NR	FOTO_NR
1	4	1	rond	paalkuit: grondspoor kuil voormatige paal.	zand sterk siltig	matig grindig	Y		geen bijmengsels	afwezig	1	3
2	4	1	rond	paalkuit: grondspoor kuil voormatige paal.	zand sterk siltig	matig grindig	Y		geen bijmengsels	afwezig		
3	4	1	rond	paalkuit: grondspoor kuil voormatige paal.	zand sterk siltig	matig grindig	Y		geen bijmengsels	afwezig		
4	4	1	rond	paalkuit: grondspoor kuil voormatige paal.	zand sterk siltig	matig grindig	Y		geen bijmengsels	afwezig		
5	4	1	rond	paalkuit: grondspoor kuil voormatige paal.	zand sterk siltig	matig grindig	Y		geen bijmengsels	afwezig		
6	4	1	rond	paalkuit: grondspoor kuil voormatige paal.	zand sterk siltig	matig grindig	Y		geen bijmengsels	afwezig		
7	4	1	lin	onbekend	zand sterk siltig	zwak grindig	LY		geen bijmengsels	afwezig		
8	4	1	onr	greppel	zand sterk siltig	matig grindig	LY		geen bijmengsels	afwezig		
9	4	1	lin	greppel	zand sterk siltig	matig grindig	Y		geen bijmengsels	afwezig		
10	4	1	lin	greppel	zand sterk siltig	matig grindig	LY		geen bijmengsels	afwezig		
11	4	1	ovaal	kuil	zand sterk siltig	matig grindig	LY		geen bijmengsels	afwezig		
12	4	1	onr	kuil	zand sterk siltig	matig grindig	LY	GEVL	geen bijmengsels	afwezig		
13	4	1	rechth	kuil	zand sterk siltig	matig grindig	LY	GEVL	geen bijmengsels	afwezig		
14	3	1	lin	greppel	zand matig siltig	zwak grindig	UY		geen bijmengsels	afwezig		
15	3	1	rond	kuil	zand matig siltig	zwak grindig	Y		geen bijmengsels	afwezig		
16	3	1	rond	kuil	zand matig siltig	zwak grindig	Y		geen bijmengsels	afwezig	8	6
17	3	1	rond	kuil	zand matig siltig	matig grindig	Y		geen bijmengsels	afwezig		
18	3	1	lin	greppel	zand matig siltig	zwak grindig	DY		geen bijmengsels	afwezig	4	
19	3	1	ovaal	paalkuit: grondspoor kuil voormatige paal.	zand matig siltig	zwak grindig	Y	E	geen bijmengsels	afwezig		
20	3	1	ovaal	paalkuit: grondspoor kuil voormatige paal.	zand matig siltig	zwak grindig	Y		geen bijmengsels	afwezig		
21	3	1	ovaal	paalkuit: grondspoor kuil voormatige paal.	zand matig siltig	zwak grindig	LY		geen bijmengsels	afwezig		
22	3	1	rond	paalkuit: grondspoor kuil voormatige paal.	zand matig siltig	zwak grindig	Y		geen bijmengsels	afwezig		7
23	3	1	rond	paalkuit: grondspoor kuil voormatige paal.	zand matig siltig	zwak grindig	Y		geen bijmengsels	afwezig		
24	1	1	onr	verstoring recent	zand matig siltig	zwak grindig	Y		geen bijmengsels	fragmenten		
25	1	1	rond	kuil	zand zwak siltig	sterk grindig	LY		geen bijmengsels	afwezig		10
1000	1	1	NVT	Vlak	zand matig siltig	matig grindig	LEY		veel Fe-vlekken	afwezig	9	8
3000	3	1	NVT	Vlak	zand matig siltig	zwak grindig	LEY		enkele Fe-vlekken	afwezig	6, 7	4
3001	3	1	NVT	Vlak	grind	sterk grindig	LEY		geen bijmengsels	afwezig		
3002	3	1	NVT	Vlak	zand matig siltig	matig grindig	LEY		enkele Fe-vlekken	afwezig		
4000	4	1	NVT	Vlak	zand sterk siltig	matig grindig	LEY		veel Fe-vlekken	afwezig	2, 3	1

Bijlage 2: Vondstenlijst

De in de kolom 'categorie' gehanteerde codes zijn conform het Archeologisch Basis Register (ABR): KER = keramiek; OXB = bot; SXX = steen; MFE = ijzer; MA = monster algemeen.*

vondst	spoor	vulling	vak	verzwmijze	opmerking	aantal	metaal	metaalg	matSpec	gewicht	begin_dat	eind_dat	utselect
1	1			AANV		1	KER	AWH_ker	STEENGRUIS	33.00	IJZL	ROMV	nee
2	4000		1	AANV		1	XXX	AFVAL_XXX	MORTEL	34.00	XXX	XXX	ja
3	4000			AANV	Uit profiel laag 1	1	KER	STGLKAN_ker		49.00	NTA	NTB	nee
3	4000			AANV	Uit profiel laag 1	1	KER	GRSKOM_ker		35.00	LMEB	NTA	nee
4	18			AANV		1	KER	AWH_ker	KERFSNED	16.00	BRONSL	IJZV	nee
4	18			AANV		4	KER	AWH_ker		35.00	IJZ	IJZ	nee
5	18	1		PUNT	detectievondst	1	MFE	MES_mfe		140.00	XXX	XXX	nee
6	3000			AANV	Uit profiel vulling 0	1	KER	GRS_ker		49.00	LMEB	NTA	nee
6	3000			AANV	Uit profiel vulling 0	1	KER	BAKSTEEN_ker	KLOOSWOP	1693.00	LMEB	NTA	nee
7	3000			AANV	profiel 2	1	KER	ROODGRAP_ker	SLIBVERS	19.00	NTA	NTB	nee
8	16			AANC		1	KER	AWH_ker		6.00	BRONS	IJZ	nee
9	1000			AANV		1	MCU	MUNT_mcu	DUIT	2.00	NTC	NTC	nee
9	1000			AANV		1	KER	AWH_ker		11.00	LMEB	LMEB	nee
9	1000			AANV		1	KER	BADORE_ker		4.00	VMEC	VMEC	nee